Рецензію отримано 17.11.2026р.
Голова разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.143
докт. психол. наук, проф.
Лозова О.М.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.143
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору психологічних наук, професору,
професору кафедри практичної психології
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
Ользі ЛОЗОВІЙ

РЕЦЕНЗІЯ

Калюжної Євгенії Миколаївни, кандидата психологічних наук, доцента
доцента кафедри практичної психології
Факультету психології та спеціальної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
на дисертацію **Крапиви Марії Сергіївни**
«Психологічні особливості долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань
05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність дисертаційного дослідження.

В умовах повномасштабної російсько-української війни особливої актуальності набуває дослідження психологічних механізмів подолання цивільним населенням стресогенних чинників, пов'язаних із загрозою життю та здоров'ю, порушенням звичного способу життя, соціально-економічною нестабільністю та невизначеністю майбутнього. Цивільне населення України перебуває в умовах безперервних психологічних викликів, що актуалізує необхідність наукового дослідження та обґрунтування особливостей реагування даної соціальної категорії осіб на стрес, визначення психологічних чинників конструктивного подолання кризових ситуацій та пошуку ефективних засобів збереження і відновлення психологічної стійкості. Водночас актуальність визначеної наукової проблеми визначається не лише необхідністю розширення теоретичних уявлень про природу долаючої поведінки, а й винятковою потребою у віднайдені науково обґрунтованих підходів до психопрофілактики негативних наслідків переживання стресу, обумовленого війною. Таким чином, особливої значущості набуває дослідження психологічних механізмів подолання стресу у воєнний період, віднайдення психологічних ресурсів, які сприяють активному вирішенню проблемних ситуацій, використанню соціальної підтримки, зниженню схильності до уникаючої поведінки та зміцненню психологічної стійкості особистості. Обґрунтування цих закономірностей становить важливе підґрунтя для розширення теоретико-методологічної основи дослідження долаючої поведінки та віднайдення ефективних засобів психопрофілактики стресу, обумовленого війною. З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Крапиви Марії Сергіївни «Психологічні особливості долаючої поведінки

цивільного населення у воєнний період» є своєчасним і науково значущим, оскільки спрямоване на розв'язання актуального наукового завдання, пов'язаного з комплексним вивченням психологічних особливостей долаючої поведінки цивільного населення в умовах війни, визначенням її структурних компонентів та обґрунтуванням соціально-психологічних засобів відновлення психологічної стійкості.

2. **Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та/або експериментальних).**

До основних наукових здобутків дисертантки можна віднести: розробку комплексної теоретичної моделі долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період, що інтегрує свідомі та несвідомі механізми подолання стресу; обґрунтування психологічного змісту поняття стресу, обумовленого війною; визначення дев'ятифакторної структури долаючої поведінки; адаптацію психодіагностичної методики Дж. Амірхана «Індикатор коупінг-стратегій» до українського соціокультурного простору; розробку та апробацію авторської тренінгової психопрофілактичної «Програми відновлення психологічної стійкості цивільного населення у воєнний період», ефективність якої підтверджено результатами формувального експерименту. Отримані результати поглиблюють наукові уявлення про психологічні механізми та структурні особливості долаючої поведінки цивільного населення в умовах воєнного стану, створюють підґрунтя для вдосконалення можливостей психопрофілактичної роботи, спрямованої на відновлення психологічної стійкості цивільного населення.

3. **Теоретичне і практичне значення результатів дисертації.**

Основні наукові положення, представлені в дисертації, мають належне теоретико-методологічне обґрунтування та сприяють поглибленню наукових уявлень про психологічні механізми долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період. Практичне значення дисертаційного дослідження визначається розробленою тренінговою психопрофілактичною «Програмою відновлення психологічної стійкості цивільного населення у воєнний період», методичних рекомендацій щодо її застосування та адаптацією психодіагностичної методики Дж. Амірхана «Індикатор коупінг-стратегій». Результати дисертаційної роботи впроваджено в освітній процес Київського столичного університету імені Бориса Грінченка та Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, а також у діяльність Соціально-психологічної служби Київського столичного університету імені Бориса Грінченка та Всеукраїнської громадської організації осіб з інвалідністю «Інститут реабілітації та соціальних технологій». Зокрема, наукові напрацювання дисертантки використовуються в межах освітніх компонентів «Робота зі стресами у воєнний та повоєнний періоди», «Психологічна допомога і самодопомога при депресії та тривозі», «Психологічна підтримка цивільного населення в умовах збройних конфліктів», «Психологія воєнного і повоєнного часу з практикумом», а також під час проходження здобувачами освіти корекційної, корекційно-розвивальної та виробничої (консультаційної) практик. Таким чином, отримані результати можуть бути використані в

науковій, освітній та практичній діяльності психологів, викладачів вищих навчальних закладів, працівників соціально-психологічних служб, що безпосередньо працюють із цивільним населення України в умовах воєнного стану.

4. **Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.**

Наукові положення та висновки, сформульовані в дисертаційній роботі, є теоретично обґрунтованими та емпірично підтвердженими. Достовірність отриманих результатів забезпечується послідовністю реалізації дослідницьких етапів, використанням комплексу психодіагностичних методик, відповідних меті та завданням дослідження, достатнім обсягом емпіричної вибірки (501 респондент), а також застосуванням методів математико-статистичного аналізу, зокрема кореляційного, множинного регресійного, факторного та порівняльного аналізу. Ефективність розробленої психопрофілактичної програми підтверджується результатами формувального експерименту, у межах якого встановлено позитивні зміни показників адаптивних копінг-стратегій, резильєнтності та психологічної ресурсності учасників експериментальної групи. Таким чином, наукові положення, висновки та результати формувального етапу дослідження мають належний рівень обґрунтованості й відповідають вимогам, що висуваються до дисертаційних досліджень на здобуття ступеня доктора філософії.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Дисертаційне дослідження виконано в межах комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри практичної психології Факультету психології та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Психологічна підтримка ресурсного потенціалу особистості в мінливих умовах суспільного буття» (2021–2026 рр., державний реєстраційний номер 0121U112046), що засвідчує його відповідність пріоритетним напрямам наукових досліджень кафедри. Тему дисертації затверджено Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 10 від 30 листопада 2023 року), уточнену тему затверджено Вченою радою Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол № 11 від 23 вересня 2026 року). Аналіз дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про те, що дисертантка оволоділа методологією наукової діяльності: обґрунтовано об’єкт і предмет дослідження, чітко сформульовано мету та завдання, забезпечено логічну послідовність теоретичного аналізу, емпіричного дослідження та експериментальної перевірки ефективності авторської програми, що свідчить про цілісність і завершеність виконаної роботи.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць, із яких 4 статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, та 9 публікацій, у яких додатково відображено результати дисертаційного дослідження, зокрема дві у співавторстві. Основні

положення та результати дослідження представлено на наукових конференціях, а також обговорено на засіданнях кафедри практичної психології Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, зокрема під час розширеного засідання кафедри 12 жовтня 2026 року, присвяченого публічній презентації та обговоренню наукових результатів, теоретичної та практичної новизни дисертаційної роботи.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Дисертаційна робота має логічну структуру, представлену трьома розділами, зміст яких послідовно розкриває теоретичні, емпіричні та прикладні аспекти досліджуваної проблематики.

У першому розділі дисертанткою здійснено ґрунтовний теоретико-методологічний аналіз феномену долаючої поведінки особистості, систематизовано наукові підходи до розуміння копінг-стратегій та механізмів психологічного захисту, а також профілактики надслідків переживання стресогенних ситуацій у воєнний період. Обґрунтовано поняття стресу, обумовленого війною, розроблено комплексну теоретичну модель долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період.

У другому розділі представлено особливості організації та реалізації емпіричного дослідження, обґрунтовано використання комплексу психодіагностичних методик, представлено результати адаптації методики Дж. Амірхана «Індикатор коупінг-стратегій». В межах розділу проаналізовано психологічні особливості долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період, на основі множинного регресійного аналізу визначено предиктори базових копінг-стратегій цивільних осіб у воєнний період, також обґрунтовано факторну структуру долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період.

У третьому розділі обґрунтовано соціально-психологічні засоби відновлення психологічної стійкості цивільного населення у воєнний період. Представлено зміст авторської «Програми відновлення психологічної стійкості цивільного населення у воєнний період», результати експериментальної перевірки її ефективності та методичні рекомендації щодо практичного впровадження. Результати формувального експерименту підтверджують доцільність застосування розробленої програми для розвитку адаптивних копінг-стратегій, підвищення резильєнтності та психологічної ресурсності особистості.

Дисертація Крапиви М. С. характеризується належним рівнем наукової новизни, теоретичної та практичної значущості, самостійністю виконання й методологічною послідовністю. Представлені наукові положення та висновки є обґрунтованими, а результати дослідження мають перспективи подальшого використання у дослідженні психологічних механізмів подолання стресу та вдосконаленні психопрофілактичної роботи з цивільним населенням в умовах воєнного стану. Загалом дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, зміст і структура якого відповідають поставленій меті та завданням.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

У дисертації та наукових публікаціях авторки дотримано вимог академічної доброчесності, забезпечено коректне використання наукових джерел і належне посилання на результати інших наукових досліджень. Перевірка дисертаційної роботи та експертний аналіз не виявили ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу та наукові здобутки авторки, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження й рекомендації щодо окремих результатів дослідження:

1. У представленій теоретичній моделі долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період доцільно було б детальніше обґрунтувати місце психотерапії та психопрофілактики, зокрема конкретизувати їхній зв'язок із копінг-стратегією, що передбачає звернення по психологічну допомогу.
2. Емпірична частина дисертації містить ґрунтовний статистичний аналіз отриманих результатів. Разом із тим окремі статистичні показники, зокрема результати оцінювання ефективності авторської програми, доцільно було б доповнити більш розгорнутою психологічною інтерпретацією, що сприяло б ширшому розкриттю їхнього прикладного значення.
3. У третьому розділі дисертації доцільно було б більш ґрунтовно аргументувати психопрофілактичну спрямованість авторської програми відновлення психологічної стійкості, зокрема конкретизувати, яким чином її зміст і використані психологічні засоби забезпечують реалізацію саме психопрофілактичних завдань.

Висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження та не знижують наукової новизни, теоретичної і практичної значущості отриманих результатів.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

У процесі виконання дисертаційного дослідження Крапива М. С. продемонструвала високий рівень теоретичної та методологічної підготовки, здатність до самостійного наукового пошуку, критичного аналізу й систематизації наукових підходів досліджуваної наукової проблематики. Дисертантка виявила належний рівень володіння методологією організації емпіричного дослідження, методами математико-статистичного аналізу та інтерпретації отриманих результатів. Представлені результати засвідчують сформованість необхідних дослідницьких компетентностей, наукову самостійність і готовність здобувачки до здійснення професійної наукової діяльності у галузі психології.

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дисертаційна робота Крапиви Марії Сергіївни «Психологічні особливості долаючої поведінки цивільного населення у воєнний період» є завершеним, самостійним науковим дослідженням, що характеризується актуальністю, науковою новизною, належним рівнем теоретико-методологічного обґрунтування та практичною значущістю отриманих результатів. Основні наукові положення та висновки дисертації є обґрунтованими, достатньою мірою відображені в наукових публікаціях авторки та відповідають принципам академічної доброчесності.

Робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та припинення дії рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та вимогам наказу Міністерства освіти і науки України Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій від 12.01.2017 №40, а її авторка, **Крапива Марія Сергіївна**, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології
Факультету психології та спеціальної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка Євгенія КАЛЮЖНА

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Код ЄДРПОУ 45307
ВЛАСНИЙ ПІДПИС Калюжної Є. ЗАСВІДЧУЮ